

MARILE PUTERI ȘI PROBLEMA COBELIGERANȚEI ROMÂNIEI DIN ANII 1944—1945

VALERIU FLORIN DOBRINESCU, SORIN PÂRVU

Politica Marilor Puteri față de România din perioada celui de al doilea război mondial continuă să preocupe pe numeroși istorici din țară¹ și din străinătate. Dintre lucrările străine consacrate acestui subiect sînt de relevat acelea ale istoriografiei sovietice², precum și cele alcătuite de cercetători din R. F. Germania³, Anglia⁴, S.U.A.⁵.

În cele ce urmează, ne propunem să prezentăm unul din multiplele aspecte cu care s-a confruntat diplomația Bucureștilor începînd cu victoria insurecției din august 1944. Este vorba de chestiunea cobeligeranței României care a reieșit de fapt din participarea noastră efectivă la războiul antihitlerist și de atitudinea adoptată față de această problemă de Marile Puteri. Subliniem că în studiul nostru vom apela la unele documente inedite extrase din arhivele Ministerului de Externe britanic care oglindesc atitudinea Angliei și a celorlalte Puteri Aliate și Asociate față de cobeligeranța României.

Prin semnarea convenției de armistițiu, poziția internațională a României, față de Națiunile Unite, era aceea de „stat înfrînt” sau de „țară învinsă și fostă satelită a Axei”⁶. Din document, se recunoștea (art. 2) că România a întors armele contra fascismului încă din dimineața zilei de 24 august 1944, țara noastră obligîndu-se să participe la războiul antihitlerist cu un efectiv de minimum 12 divizii (art. 1)⁷. Armistițiul conținea absolut toate elementele de bază ale

¹ Aurică Simion, *Preliminarii politico-diplomatice ale insurecției române din August 1944*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1979; Gh. Zaharia (coord.), *România în anii revoluției democrat-populare, 1944—1947*, București, Editura Politică, 1971; Gh. Buzatu, *Al doilea război mondial și România. Realități istorice și perspective istoriografice*, în „Anuarul Institutului de istorie și arheologie «A. D. Xenopol»” (Supliment III), Iași, 1981, pp. VII—XXXVIII.

² Lebedev, N. I., *Rumînia v godi vtoroi mirovoi voini (Vnesnepolitieskaia i vnutripolitieskaia istoriia Rumîniei v 1938—1945 g.g.)*, Moskva, IMO, 1961; Idem, *Padeniie diktaturi Antonescu*, Moskva, IMO, 1966; Idem *Krah fasizma v Rumîniei*, Moskva, Nauka, 1976; Sazina, M. G., *Borba rumînskogo noroda zu ustanovleniie i ukrepleniiie narodno-demokraticeskogo stroia (1944—1947)*, Moskva, Izd. Akad. Nauk SSSR, 1963.

³ Hillgruber, Andreas, Hitler, *König Carol und Marschall Antonescu. Die deutsch-rumänischen Beziehungen 1938—1944*, ed. II-a, Wiesbaden, Franz Steiner Verlag, GmbH, 1965; Weber, Hermann, *Die Bukovina im zweiten Weltkrieg. Völkerrechtliche Aspekte der Lage der Bukovina im Spannungsfeld Zwischen Rumänien, der Sowjetunion und Deutschland*, Frankfurt-am-Main, Berlin, Metzner, 1972.

⁴ Elisabeth Barker, *British Policy in South-East Europe in Second World War, London*, 1976, pp. 230—243.

⁵ Paul D. Quinlan, *Clash Over Romania. British and American Policies Toward Romania: 1938—1947*, Los Angeles, 1977.

⁶ Arhiva Ministerului Apărării Naționale (în continuare se va cita Arh. M.A.N...), fond 5417, Poziția 1651, dosar 1601, 1946, f. 31.

⁷ Arhiva Ministerului Afacerilor Externe al R. S. România (în continuare se va cita Arh. M.A.E.), fond 71, E9, România, vol. 162, 1944—1947, f. 9.

unei alianțe militare, întrucât cuprindea: scopul operațiunilor, minimul forțelor de intervenție, subordonarea operativă, precum și ajutorarea și facilitarea armatelor aliate pentru purtarea războiului⁸.

Angajamentele militare ale României erau clar și precis formulate în articolele 1, 11 și 19 și ele se refereau la operațiunile de executat, precum și asupra *minimumului* de forțe cu care țara noastră trebuia să participe la războiul anti-hitlerist. Modul în care era precizat *scopul* acestor operațiuni avea, cel puțin în mod formal, un caracter limitativ. Cum însă operațiunile trupelor române s-au dus, de fapt, și dincolo de limita în spațiu a suveranității României, *era just și logic ca să se obțină recunoașterea cobeligeranței*, calitate care ar fi prezentat multe avantaje pentru poziția noastră la viitoarea Conferință a Păcii.

La 25 august 1944, guvernul Sănătescu lua act cu satisfacție de declarația lui Molotov după care trupele noastre urmau să fie reînarmate⁹, participând astfel, în continuare, la războiul antihitlerist. Drept urmare, la 28 august, România solicita recunoașterea calității de cobeligerant și acceptarea, de către Uniunea Sovietică, a unui schimb de reprezentanțe diplomatice¹⁰.

În fapt, cobeligeranța României a fost recunoscută, mai întâi, prin trei articole din convenția de armistițiu, după cum urmează:

„Art. 1. — Cu începere de la 24 august 1944, ora 4 dimineața, România /.../ a rupt relațiile cu Germania și sateliții săi, a intrat în război și va duce războiul alături de Puterile Aliate împotriva Germaniei și Ungariei /.../;

„Art. 11. — /.../ luind în considerare că România nu numai că s-a retras din război dar a declarat război și, în fapt, duce război contra Germaniei și Ungariei /.../;

„Art. 19. — /.../ Guvernul sovietic este de acord ca forțele sovietice să ia parte, în acest scop, în operațiuni militare, conjugate cu România, contra Germaniei și Ungariei”¹¹.

Discuțiile purtate de diplomații noștri cu reprezentanții politici străini acreditați la București lăseau să se întrevadă faptul că cererea acordării statutului de cobeligerant României era mai mult decât justă. Astfel, la 3 ianuarie 1945, ministrul Afacerilor Străine, C. Vișoianu l-a primit pe reprezentantul politic britanic la București, Le Rougetel, cu care a discutat problema recunoașterii cobeligeranței României¹². Diplomatul englez informa, la 4 ianuarie 1945, *Foreign Office*-ul că Vișoianu îi sugerase că României „merita să i se acorde statutul de cobeligerant potrivit contribuției foarte mari — 14 divizii — pe care o acorda efortului de război al Națiunilor Unite”¹³. Dintr-un document elaborat la Londra, la 30 ianuarie 1945, în legătură cu această chestiune, rezultă că *Foreign Office*-ul „nu prea era de acord” cu, ceea ce britanicii numeau, „acest mod cam ambiguu de recomandare pentru un stat care ne-a fost inamic”. Se aprecia că, în timpul negocierilor pentru armistițiu, guvernul sovietic susținuse recunoașterea Bulgariei drept cobeligerantă și că „nu putem acum să sprijinim pe români fără să dăm rușilor posibilitatea de a reinnoi pretenția bulgară”¹⁴. Guvernul de la Londra fusese informat că generalul Vinogradov, șeful părții sovietice în Comisia Aliată de Control, ceruse primului ministru român să mai asigure încă zece divizii pentru a coopera cu Armata Roșie.

După aceleași surse, generalul Rădescu aprobase, la 24 ianuarie 1945, să asigure încă zece divizii în plus solicitând, în schimb, ca țării noastre să i se acorde statutul de cobeligerant, ca autoritatea românească să fie restabilită în Transilvania și ca șase divizii să fie reținute în țară pentru menținerea ordinii și spre a asigura comunicațiile și aprovizionarea armatelor aliate¹⁵. *Foreign*

⁸ Arh. M.A.N., fond 5418, Poziția 2844, dosar 1, 1944—1945, f. 179.

⁹ Arh. M.A.N., fond 71, Turcia, vol. 7, 1944, nepag.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ Ion Enescu, *Politica externă a României în perioada 1944—1947*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979, pp. 347—349.

¹² Arh. M.A.E., fond 71, Anglia, vol. 17, 1944—1946, nepag.

¹³ Great Britain, Public Record Office, *Foreign Office* 371/48510, f. 9 (în continuare se va cita P.R.O., F.O., 371/...).

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *Ibidem*.

Office-ul aprecia că, deși descurajase ideea de a acorda statut de cobeligeranță României, ar fi greu să-și mențină această atitudine „dacă românii intenționează, cu adevărat, să dea 24 de divizii pe front”. Londra sublinia că „până în prezent, n-am aflat nimic de la guvernul sovietic pe marginea acestui subiect”¹⁶.

Cu toate acestea, în Anglia, efortul militar și economic al României în războiul antihitlerist a fost evidențiat în mai multe ocazii. Răspunzând la întrebarea, ce măsuri și-au propus Aliții pentru a spori ajutorul oferit deja de România, ministrul de externe, Antony Eden, declarase că 25 ianuarie: „România a dat deja ajutor substanțial cauzei Aliților menținând 14 divizii în luptă. Posibilitatea măririi acestui ajutor, prin mijloace și măsuri ce urmează a fi luate de Aliți, este, în primul rând, o chestiune de resortul Comisiei Aliate de Control de la București”. Cînd a fost întrebat dacă problema de a se acorda României un statut de cobeligerant a fost luată în considerație, secretarul de stat al *Foreign Office*-ului a cerut să i se facă în scris această întrebare¹⁷. De altfel, în *Directivele politice* pentru Misiunea Militară Aliată Britanică de la București, după ce se aprecia că politica Londrei este să se asigure o „România independentă și prietenă”, se recunoștea că, totuși, statul nostru este o „țară ocupată” și că „faptul că este cobeligerantă nu o face un aliat” (subl. ns.)¹⁸.

Presa britanică era receptivă la eforturile umane și materiale ale României. Astfel, la 25 ianuarie 1945, ziarul „Sunday Express” aprecia că „România este a patra națiune, ca potențial economic și militar angajat în războiul antihitlerist”¹⁹.

Cîteva zile mai tîrziu, la 31 ianuarie, chestiunea cobeligeranței României a revenit în discuțiile Camerei Comunelor. Richard Low a fost întrebat dacă s-a propus să se acorde României calitatea de cobeligerant, acum cînd această țară ocupă locul al patrulea în rîndul națiunilor care luptă împotriva Germaniei. „De vreme ce România, își întărea întrebarea deputatul laburist Ivor Thomas, este a patra țară ca efectiv pe frontul de luptă împotriva Germaniei, ar fi cazul a se propune să i se acorde statutul de cobeligerant”²⁰. Răspunzînd, în numele secretarului de stat al *Foreign Office*-ului, R. Low afirma: „Înainte ca României să i se acorde statutul de cobeligerant ar fi necesar, mai întîi, să se discute chestiunea cu guvernele sovietic și american. Nici un fel de astfel de discuții nu au avut încă loc”²¹. Discuțiile asupra acestui subiect au continuat. După cum aprecia Agenția Reuter, la 14 februarie 1945, deputatul conservator, căpitan Duncan, l-a întrebat pe Eden, ministrul de externe, dacă este gata să acorde României statutul de cobeligerant, ca și Italiei, în virtutea faptului că are 17 divizii care luptă pentru Aliți și are pierderi de 100.000 de oameni, începînd cu august 1944”²². Și de această dată, răspunsul lui Sir Antony Eden a fost negativ. În aceeași perioadă, ziarele din capitala Marii Britanii erau unanime în a sublinia că „unul din factorii hotărîtori ai războiului a fost stabilit de intrarea României, fapt care va da drept poporului nostru ca, prin delegații săi, să ia parte la Conferința Păcii”²³.

Observăm că, pe plan diplomatic, la Londra, recunoașterea statului de cobeligerant României era legată de consimțămîntul tuturor Marilor Puteri Aliate. În urma demersurilor făcute pe lîngă Barry, reprezentantul politic american la București, acesta l-a informat pe C. Vișoianu că Washingtonul „era de acord și aproba cobeligeranța României” dar că „guvernele britanic și sovietic rămăseseră, încă, să fie convinse în această privință”²⁴. Conte Helifax informa de la

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ Arh. M.A.E., fond 71, România, vol. 332, 1944—1947, f. 49.

¹⁸ P.R.O., F.O. 371/44 004, f. 70.

¹⁹ Arhivele Statului București, fond Ministerul Propagandei Naționale, — Informații (în continuare se va cita Arh. St. București...), dosar 945, 1944—1945, f. 205.

²⁰ P.R.O., F.O. 371/48 610, f. 17—18.

²¹ *Ibidem*, f. 18.

²² *Ibidem*, f. 17.

²³ Arh.M.A.E., fond 71, România, EA XX, vol. 352, 1944—1947, f. 20.

²⁴ P.R.O., F.O. 371/48 545, f. 3 (telegrama nr. 131, 10 februarie 1945, de la București către F.O., semnată Marjoribanks.

Washington Foreign Office-ul, la 11 februarie 1945, că *Departamentul de Stat* l-a informat pe Berry că recunoaște dorința României de cobeligeranță. Intre motive, Washingtonul amintea formularea art. 1 și 11 ale convenției de armistițiu care recunoștea „contribuția României la operațiunile militare aliate” și indicau că „la parte la război ca beligerant activ”²⁵. În continuare, conform opiniei *Departamentului de Stat*, delegației noastre, care semnase armistițiul de la Moscova, i s-a dat să înțeleagă, de către Aliați, că României „îi va fi acordat statutul de cobeligerant”²⁶.

Oficialitățile americane, deși considerau că acordarea unui asemenea statut „va fi probabil folosit de alți ex-sateți ai Axei ca precedente pe care să-și bazeze propriile cereri de recunoaștere a cobeligeranței”, declarau că nu se opun cererii României, „dacă s-ar pune problema, deși n-ar dori să ia inițiativa să o recomande”²⁷.

Foreign Office-ul a comunicat, la 16 februarie 1945, guvernelor: Canadei, Australiei, Noii Zeelande și Africii de Sud opiniile Washingtonului în legătură cu recunoașterea statutului de cobeligerant României, iar în ziua următoare a solicitat reprezentantului său politic la București să se intereseze dacă sovieticii au răspuns vreodată la cele trei puncte (inclusiv statutul de cobeligerant), la care generalul Rădescu a cerut aprobarea în schimbul asigurării a încă zece divizii²⁸. Totodată, *Foreign Office*-ul se întreba dacă România ar da, de fapt, aceste zece divizii. A doua zi, așa cum constatăm dintr-o scrisoare expedită de *Foreign Office* maiorului Donovan din *War Office*, Londra opină că chestiunea cobeligeranței României era „cu siguranță de lungă durată” și că „cu greu va determina vreo acțiune acum”²⁹.

La 18 februarie, Marjoribanks răspundea la solicitările lui Eden afirmând că problema ca România să dea încă zece divizii fusese ridicată, prima dată, de mareșalul Malinovsky la 16 ianuarie. El sublinia că nu s-au mai făcut referiri la această chestiune de către autoritățile sovietice locale și românii n-au mai asigurat nici un fel de divizii³⁰. Cât privește problema cobeligeranței, el informa că, în săptămîna anterioară, Pavlov îi comunicase generalului Schyller că Moscova „se opunea oricărei schimbări în statutul României”³¹.

Statele Unite ale Americii, care inițial păuseră favorabile acordării statutului de cobeligerant României, și-au modificat, în martie 1945, atitudinea. La 19 martie, Ambasada americană de la Londra se adresa lui Eden subliniind că, deși „un asemenea statut ar avea înțelegere”, oficialitățile de la Washington nu consideră perioada prezentă propice „ca Aliații să facă un asemenea pas, deoarece ar da loc la interpretări ca un act internațional de aprobare al autorităților prezente și, implicit, discreditarea principiilor guvernului de coaliție”³². Ambasadorul american i s-a cerut să informeze Londra că guvernul de la Washington consideră că „prezenta politică a Aliaților de a nu acorda statut de cobeligeranță României ar trebui să rămîna, pentru moment, neschimbată” și că „nici o decizie nu trebuie luată fără o consultare între guvernele sovietic și american”³³. Eden a răspuns ambasadorului american, John Winant, la 23 martie 1945 în problema acordării statutului de cobeligerant României. Secretarul de stat al *Foreign Office*-ului sublinia, pe deplin de acord cu guvernul american, în a considera că „României nu trebuie să i se acorde, pînă în prezent, acest acord”³⁴.

În perioada imediat următoare încheierii celei de a doua conflagrații mondiale, diplomația României a făcut eforturi serioase pentru recunoașterea apror-

²⁵ Idem, 48 610, f. 8 (telegramă nr. 977, 10 februarie 1945, de la Washington către F.O., semnată Halifax).

²⁶ *Ibidem*

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ *Ibidem*, f. 12.

²⁹ *Ibidem*, f. 11 (telegramă nr. 213, F.O. către București, 17 februarie 1945).

³⁰ *Ibidem*, f. 14 (telegramă nr. 154, Marjoribanks către F.O., 18 feb. 1945).

³¹ *Ibidem*.

³² *Ibidem*, f. 24 (telegramă nr. 4448, 19 martie 1945, Ambasada S.U.A. din Londra către Eden).

³³ *Ibidem*, f. 25.

³⁴ *Ibidem*, f. 29 (T.R. 5290/2966/27, 26 martie 1945, Eden către J. Winant).

tului militar și economic al țării noastre la marea victorie aliată din mai 1945. În această cerere justă se pornea de la un adevăr istoric, anume că niciuna din țările cu un regim asemănător celei a noastre, care au luptat alături de Națiunile Unite, nu au adus o contribuție militară superioară sau egală cu aceea a României: a) din punct de vedere al forțelor (16 divizii, toată artileria grea, un corp aerian etc.); b) din punct de vedere al duratei în timp (23 August 1944 — 12 mai 1945); c) din punct de vedere al spațiilor cucerite prin luptă. Efectivele maxime ale acestor state, după 23 August, sînt de circa 100—150 000 oameni (Iugoslavia, Franța, Bulgaria, Italia), lăsînd României locul de frunte, ea fiind a *patra națiune ca factor de luptă angajat împotriva Germaniei*. Majoritatea acestor țări au avut și unități militare sau armate care, în situația similiară României, au luptat, în aceeași timp, și alături de Germania. Or, România nu a prezentat asemenea cazuri, ci de la 23 August a trecut de partea Națiunilor Unite în mod sincer și loial, cu toate forțele și cu tot potențialul său de război. Efectivele militare angajate de țara noastră în războiul antihitlerist s-au ridicat la peste o jumătate de milion oameni, din care pierderile au fost de 169 822 soldați, ofițeri și subofițeri³⁵. Contribuția operativă a armatei române, care a acționat de la 23 August 1944 la 12 mai 1945, s-a concretizat în 16 mari bătălii și 367 de lupte, perioadă în care au fost cucerite și eliberate 3 851 centre populate, dintre care 53 orașe și 180 localități importante³⁶. Din cele expuse pînă acum, rezultă că România, ca aport de forțe pentru cauza Națiunilor Unite pe teatrul european, s-a găsit în fruntea tuturor țărilor invadate de germani. Ea s-a situat, deci, în rîndul al patrulea, după Marile Puteri, din punct de vedere al cantității forțelor angajate³⁷. De asemenea, ca importanță a operațiunilor la care a luat parte, ca spațiu străbătut, front ținut și chiar ca durată, acțiunea militară a României ocupă un loc de frunte printre țările care s-au găsit în situații similare. În fine, este important de subliniat că România a fost printre puținele state invadate care au prezentat o *acțiune militară unitară, adică fără forțe care să continue lupta de partea germanilor*³⁸. Cobeligeranța României reprezenta, așadar, o *chestiune de fapt*, care nu permitea nici o altă interpretare.

Conferința Consiliului miniștrilor afacerilor externe de la Londra, din septembrie-octombrie 1945³⁹, a marcat prima etapă a convorbirilor pentru elaborarea tratatelor de pace cu cele cinci state ex-inamice. Diplomația României spera ca la Londra cobeligeranța noastră să fie recunoscută de marile puteri aliate. Atmosfera internațională creată României era însă nefavorabilă — cu tot aportul ei militar și uman la victoria comună — deoarece țara noastră era considerată drept un stat inamic⁴⁰. Neînțelegerile dintre Marile Puteri în problemele românești, rețineau atenția cercurilor militare și civile din țara noastră. În aceste cercuri se conta foarte mult pe spiritul de înțelegere al diplomațiilor Marilor Puteri, sperîndu-se că se va aprecia aportul militar și economic al României la victoria aliată din 1945⁴¹.

După conferința consiliului miniștrilor afacerilor externe care, de la 20 septembrie 1945, trecuse și la discutarea proiectului tratatelor de pace cu România, o nouă reuniune s-a deschis, la 16 decembrie 1945, în capitala Uniunii Sovietice. Comentînd, la 12 ianuarie 1946, rezultatele conferinței de la Moscova, P. Durand reamintea că „prin admirabilul act de la 23 August 1944 s-a provocat prăbușirea frontului german din România“, ceea ce a avut, apoi, urmări asupra situației trupelor *Wehrmachtului* din Grecia, Iugoslavia și Bulgaria. Comentatorul francez aprecia „prețiosul aport“ al armatelor române la victoria finală din mai 1945 și conchidea că Franța „consideră că România a adus, prin contribuția ei, o scurtare a războiului de cel puțin șase luni“⁴².

³⁵ Arh.M.A.N., fond 5418, Poziția 2758, dosar f.n., f. 13, 17—18.

³⁶ Arh. St. București, Fond Casa Regală-Mihai I, dosar 21, 1945, ff. 1—11.

³⁷ Arh.M.A.N., fond 5418, Poziția 2852, dosar f. n., 1944, f. 23.

³⁸ *Ibidem*, f. 22—23.

³⁹ I. Enescu, *op. cit.*, pp. 135—182.

⁴⁰ *Ibidem*, f. 143; Gen. Catroux, *J'ai vu tomber le rideau de fer, Moscou, Paris, Hachette, 1952*, p. 123.

⁴¹ Arh.M.A.N., fond 5417, Poziția 1426, dosar f.n., 1945, f. 59, 15.

⁴² *Idem*, fond 5418, Poziția 2905, dosar f.n., f. 342.

Diplomația Bucureștilor a prezentat, în aprilie 1946, reuniunii adjuncților miniștrilor de externe de la Londra un memoriu în care a fost expus, în mod detaliat, efortul militar și economic al României în războiul antihitlerist; se solicita, din nou, recunoașterea calității de stat cobeligerant⁴³. A urmat conferința de la Paris — în două sesiuni (20 aprilie—16 mai 1946) și (16 iunie—12 iulie 1946) — a șefilor diplomaților celor patru mari puteri (Uniunea Sovietică, S.U.A., Anglia și Franța), care a discutat și proiectul tratatului de pace cu România.

Proiectul tratatului de pace cu România, publicat simultan la Moscova, Washington, Paris și Londra la 31 iulie 1946, a apărut în ziarele noastre la 3 august. Clauzele militare a.e. Proiectului (Partea a III-a, art. 11—20) reflectau în mod direct faptul că România a fost tratată ca o țară învinsă, căruia nu i se recunoștea statutul de cobeligeranță. În general, clauzele militare, îndeosebi art. 11, nu țineau seama de aportul armatelor române la războiul împotriva Germaniei și Ungariei și nu oglindeau nici principiul legitimei apărări care era formulat și în art. 5 din Carta Națiunilor Unite⁴⁴. Era o contradicție flagrantă între existența unei armate care lupta pentru victoria Națiunilor Unite și hotărârea de a dezarma; aceasta, cu atât mai mult cu cât România a furnizat o contribuție militară depășind efectivele solicitate prin convenția de armistițiu și aportul important al armatei noastre a fost recunoscut expres de cele mai înalte autorități aliaste. Misiunea îndeplinită prin Proiectul Tratatului de Pace armatei române — astfel redusă — era de a asigura „ordinea internă și apărarea locală a frontierelor”⁴⁵. Bucureștii considerau că armatele naționale nu puteau să fie limitate conform prescripției art. 11, atât timp cât O.N.U. nu ar putea fi în măsură să asigure efectiv garanția securității generale. Cât privește staționarea forțelor armate aliaste în România, Proiectul Tratatului de Pace prevedea ca acestea să fie retrase într-un termen de 90 de zile de la intrarea în vigoare a Tratatului, cu excepția trupelor sovietice cărora li se acorda dreptul de a rămâne pe teritoriul țării noastre pentru menținerea liniilor de comunicații ale Armatei Roșii cu zona de ocupație din Austria. Rezervarea acestui drept Uniunii Sovietice, și după semnarea Tratatului de Pace, nu avea nici o justificare din punct de vedere al mijloacelor de comunicație⁴⁶.

În Preambu! nu s-a amintit nimic în legătură cu declarația de război a României împotriva Ungariei, notificată la 8 septembrie 1944, negîndu-se ceea ce se afirma în art. 8. Totodată, s-a strecurat și o inexactitate, și anume aceea că România a participat activ la războiul contra Germaniei începînd cu 12 septembrie 1944, adică după încheierea armistițiului de la Moscova, ceea ce nu era conform cu adevărul istoric. Trebuie precizat că participarea activă a României la războiul contra Germaniei și Ungariei a început la 24 august 1944 orele 4 — cum constata și convenția de armistițiu — și nu după 12 septembrie 1944, așa cum lasă să se înțeleagă în redactarea Proiectului Tratatului de Pace cu România. Stipularea în Proiectul de Tratat a calității de stat cobeligerant pentru România, a termenului de intrare în război la 24 august 1944 și nu 12 septembrie, ca și precizarea faptului că România a purtat război și contra Ungariei horthyste avea o importanță de principiu. Aceasta deoarece s-ar fi modificat statutul juridic al României și ar fi situat țara noastră nu între învinși, ci alături de Puterile Aliate și Asociate, ceea ce ar fi dus la schimbarea naturii celorlalte articole a.e. Proiectului de Tratat de Pace⁴⁷. Situația creată României prin Proiectul Tratatului de Pace cu România era mai dură decît cea rezultată din armistițiu.

Cu toate aceste neajunsuri, elaborarea Proiectului Tratatului de Pace cu România a marcat sfîrșitul unei perioade importante pe calea făuririi păcii și normalizării raporturilor cu Puterile Aliate și Asociate, constituind baza viitoarelor tratative la Conferința Păcii de la Paris ale cărui lucrări au început la 29 iulie 1946. Această reuniune nu a elaborat tratatele de pace ci doar a făcut recoman-

⁴³ Arh.M.A.E., fond 71, Conf. de Pace, 1946, vol. 80, f. 72; I. Enescu, *op. cit.*, 190, 197.

⁴⁴ I. Enescu, *op. cit.*, pp. 207—208.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 208—209.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 209.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 203.

dări Consiliului miniștrilor afacerilor externe ai marilor puteri care redactase proiectele tratatelor.

Discuțiile care au avut loc la Paris au evidențiat neînțelegerile dintre Marile Puteri. Pentru Uniunea Sovietică conferința trebuie să se mulțumească cu ratificarea concluziilor celor mari. Byrnes, Bevin și Bidaut înțelegeau, dimpotrivă, a se accepta amendamente⁴⁸. S-a putut observa o puternică tendință de reducere a participării statelor mici și mijlocii la problemele păcii, conferința reliefind dorința Marilor Puteri de a impune țărilor mici hotărâri, de multe ori, arbitrare, care au influențat, ulterior, într-un sens nedorit evoluției raporturilor internaționale.

La Paris, conducătorul delegației noastre, Gh. Tătărăscu, a expus, la 13 august 1943, în fața celei de a 15-a ședințe plenare a conferinței, declarația României la Conferința de Pace⁴⁹. Cu acel prilej, au fost prezentate observațiile Bucureștilor referitoare la clauzele politice, militare și economice ale Proiectului Tratatului de Pace. Gh. Tătărăscu a sesizat absența unei mențiuni consacrate calității de putere cobeligerantă, ceea ce România „consideră just a se vedea recunoscut”. În această direcție, el a cerut să se precizeze intrarea în război a României la 24 august și nu la 12 septembrie 1944, că țara noastră a dus războiul nu numai împotriva Germaniei ci și a Ungariei⁵⁰. Ministrul nostru de externe a subliniat că starea beligerantă a României cu Ungaria și Germania nu a fost o consecință a convenției de armistițiu semnată la Moscova, ci rezultatul proclamației regale și al declarației guvernului de la 23 August 1944, cele două documente reliefind sentimentele și voința poporului român. Diplomatul nostru a reamintit că, printr-un memoriu, din aprilie 1946, adresat adjuncților miniștrilor de externe, fusese evaluată contribuția României la războiul antihitlerist. Cele mai multe din clauzele militare și economice, a concluzionat Gh. Tătărăscu, „sînt injuste”⁵¹, prin complexitatea și imprecizia lor ele justificînd cele mai serioase reproșuri.

Problema cobeligeranței țării noastre a fost abordată în ședința din 27 august 1946 a Comisiei politice și teritoriale pentru România condusă de Manuilsky. Observațiile generale la Proiectul Tratatului de Pace prezentat de delegația noastră vizau: a) recunoașterea statutului de cobeligerant; b) faptul că România s-a găsit efectiv în război cu Germania de la 23 August și nu numai de la 12 septembrie 1944; c) că România a purtat războiul și împotriva Ungariei horthyste⁵².

Președintele Comisiei a pus în discuție memorandumul românesc și a întrebât dacă sînt obiecții. Delegatul ucrainean, profesorul Petrovski, s-a pronunțat împotriva propunerii României de a se schimba aliniatul patru din Preambul, subliniind că „nu există nici o probă evidentă care să justifice această cerere”⁵³. El considera că trebuie să se respecte și să se țină cont de textul Consiliului miniștrilor afacerilor străine, dar a declarat că va face o propunere vizînd cobeligeranța României. Deoarece nu a mai luat cuvîntul nici un delegat, prima propunere a Bucureștilor a căzut. D. Manuilsky declara: „am crezut că Ucraina a avut intenția de a cere dreptul de cobeligeranță pentru România. Aș vrea să știm dacă are de făcut vreo propunere în acest sens”⁵⁴. La apelul președintelui, delegatul ucrainean a arătat: „cred că se poate recunoaște această cobeligeranță, bazat pe aportul considerabil al României în războiul împotriva Axei”⁵⁵. Poziția

⁴⁸ Gh. Țuțui, *Participarea României la Conferința de la Paris în vederea încheierii Tratatului de Pace cu Națiunile Unite*, în „Revista de istorie”, 5, 1975, p. 676.

⁴⁹ Arh.M.A.E., fond 71, România, EA XX, vol. 352, 1944—1947, ff. 69—73; idem, Conf. de Pace, 1946, vol. 80, f. 8.

⁵⁰ Idem, România, vol. 352, 1944—1947, f. 68; *Mémoire sur l'effort militaire et économique de la Roumanie dans la guerre contre l'Allemagne et la Hongrie*, Imprimerie, d'État, Bucarest, 1946.

⁵¹ Arh.M.A.E., fond 71, Conf. de Pace, 1946, vol. 80, f. 12.

⁵² *Ibidem*, ff. 3—6.

⁵³ *Ibidem*, f. 66; Ștefan Lache, Gh. Țuțui, *România și Conferința de pace de la Paris din 1946*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1978, p. 257—258.

⁵⁴ Arh.M.A.E., fond 71, Conf. de Pace, 1946, vol. 80, f. 66.

⁵⁵ *Ibidem*.

lui Petrovski, de a se adăuga la aliniatul al III-lea al Preambulului cuvîntul „în calitate de putere cobeligerantă“ a fost susținută și de delegatul cehoslovac, generalul Heliodor Pika, care a declarat că acordarea cobeligeranței României „este un act de justiție“⁵⁶. Cîteva zile mai tirziu, Pika a revenit asupra acestei chestiuni, într-una din ședințele comisiei militare, declarînd, printre altele, că România merita aceasta deoarece contribuția armatei sale la victorie a fost incomparabil mai mare decît aceea, de pildă, a Italiei care a fost recunoscută ca stat cobeligerant [...] contribuția României a accelerat victoria Aliaților⁵⁷. Prin intervenția delegatului cehoslovac se realiza condiția procedurală ca cererea României să fie supusă votului. Numai patru delegați, ale Bielorussiei, Franței, Cehoslovaciei și Ucrainei au votat *pentru*, iar celelalte opt — Australia, Canada, Anglia, India, Noua Zeelandă, S.U.A., Uniunea Sud Africană și Uniunea Sovietică au votat *contra*⁵⁸. Explicîndu-și votul, reprezentantul Franței, generalul Catroux, a declarat că a votat „pentru“ în credința că cei trei mari erau de acord spre a acorda cobeligeranța României, ceea ce echivala cu o retractare a votului. El a atras atenția președintelui ca pe viitor să nu se mai pronunțe asupra altor probleme decît după ce se va cunoaște, mai întii, punctul de vedere al Marilor Puteri⁵⁹.

La a doua chestiune solicitată de delegația noastră, menționarea în Preambul, la sfîrșitul aliniatului III, că România a luat parte activă la război nu numai împotriva Germaniei, ci și contra Ungariei, s-a invocat starea de drept și de fapt care rezulta din convenția de armistițiu și din art. 8 al Proiectului Tratatului de Pace. În ședința din 27 august 1946, delegatul cehoslovac și-a înșușit cererea reprezentanților români și a propus să se adauge la sfîrșitul aliniatului III al Preambulului cuvîntul „și Ungariei“⁶⁰. Și acest amendament a fost respins cu 8 voturi la 4. Marile puteri, Canada, India, Uniunea Sud Africană au votat împotriva, favorabile dovedindu-se numai Bielorussia, Ucraina, Noua Zeelandă și Cehoslovacia. În documentul *Observations présentées par le Gouvernement roumain sur le projet de traité de paix avec la Roumaine*, prezentat Conferinței la 26 august 1946, se arăta că o consecință gravă a nerecunoașterii cobeligeranței era generată de art. 8 al Proiectului, care prevedea că nu va exista un tratat de pace între România și Ungaria, în pofida luptei comune a armatelor noastre, alături de Națiunile Unite împotriva Ungariei horthyste. România a protestat arătînd caracterul insolit al unui asemenea procedeu, fără precedent în relațiile internaționale, deoarece nu se putea concepe ca pacea între două state să fie stabilită printr-o procedură la care nici una din părți să nu fi consimțit formal. Semnarea unui protocol special, între București și Budapesta, propusă de diplomația noastră, ar fi reprezentat o recunoaștere a cobeligeranței României, situație pe care Marile Puteri nu au vrut să o accepte⁶¹.

Impotriva modificării datei intrării României în război, alături de Națiunile Unite, au votat toate delegațiile, ceea ce a însemnat o negare a realității istorice și o mare nedreptate săvîrșită față de poporul nostru. Astfel, Preambulul, în ansamblu, a fost adoptat prin consimțămîntul tacit al delegațiilor.

După adoptarea Preambulului fără modificări, delegația României a adresat, la 28 august 1946, Comisiei Politice și Teritoriale o *Notă* prin care a revenit asupra revendicărilor formulate anterior, arătînd temeinicia lor și a rugat, totodată, ca acestea să fie luate în considerare în faza procedurală⁶². Chestiunea recunoașterii cobeligeranței, a fost, de altfel, trecută într-un memoriu separat⁶³. Ra-

⁵⁶ *Ibidem*; Valeriu Florin Dobrinescu, *Cu privire la raporturile româno-cehoslovace*, în Anuarul Institutului de istorie și arheologie „A. D. Xenopol“, Iași, XV, 1978, p. 223.

⁵⁷ Arh.M.A.N., fond 5418, Poziția 2907, dosar f.n., 1945, f. 74.

⁵⁸ Arh.M.A.E., fond 71, Conf. de Pace, 1946, vol. 80, f. 61.

⁵⁹ *Ibidem*, f. 1; Ștefan Lache, Gh. Tuțui, *op. cit.*, p. 259.

⁶⁰ Arh.M.A.E., fond 71, Conf. de Pace, 1946, vol. 80, f. 72.

⁶¹ Eliza Campus, *Conferința de Pace de la Paris. Încheierea Tratatului de Pace cu România (1946—1947)*, în „Anale de istorie“, 6, 1982, p. 128.

⁶² Arh.M.A.E., fond 71, Conf. de Pace, 1946, vol. 80, f. 72.

⁶³ *Ibidem*, f. 74.

portul final al Conferinței Păcii nu a menționat în detaliu cererile delegației române, ci numai le-a amintit global adăugându-se că „delegatul Ucrainei susținut de delegatul cehoslovac și-a însușit unele observații ale delegației române în cursul discuțiilor Preambulului” și că „comisia nu a crezut că trebuie să rețină propunerile din observațiile delegației române”⁶⁴.

Discuțiile generale asupra Tratatului de Pace cu România au avut loc la 10 octombrie 1946, la a 37-a ședință plenară a Conferinței, după care s-a trecut la votarea lui pe articole. La ultimile dezbateri, Bevin, șeful *Foreign Office*-ului, declara că România „a adus o contribuție considerabilă la înfringerea germanilor în Balcani”⁶⁵. Votarea a avut caracterul unei operațiuni pur tehnice, iar articolele au fost adoptate, în general, așa cum au fost aprobate în comisie⁶⁶.

Chestiunile rămase nesoluționate la Paris au fost definitivitate la întîlnirea miniștrilor de externe de la New York, ale cărei lucrări s-au desfășurat între 4 noiembrie și 12 decembrie 1946⁶⁷. România a trimis ca observator pe R. Franasovici, ministrul la Londra, și a înaintat memoriul *Observațiile guvernului român privitoare la Proiectul de Pace cu România*, în care au fost formulate o serie de cereri și revendicări, principala referindu-se la recunoașterea calității de cobeligeranță⁶⁸. Conferința a luat în considerare câteva din observațiile guvernului de la București, dar, în același timp, n-a acceptat unele sugestii cuprinse în memoriul său, clauzele unor articole căpătînd un caracter mai agravant. Deși s-au apreciat eforturile umane și materiale ale României în războiul anti-hitlerist, nu s-a putut obține recunoașterea stării de cobeligeranță a țării noastre recunoscîndu-se că „a participat activ la războiul împotriva Germaniei”.

Odată definitivat tratatul de pace cu România, guvernul de la București a hotărît, în pofida nerecunoașterii cobeligeranței, a caracterului nejust sau exagerat al multor articole, să-l semneze⁶⁹. La 11 februarie 1947, Duff Cooper informa *Foreign Office* că primise de la Gh. Tătărăscu textul unei comunicări referitoare la tratatul semnat la 10 februarie de delegația română. Din comunicare rezultă că — seria Cooper — că „unele obligații sînt oneroase, iar altele nejuste”. Ministrul de externe al României, continua diplomatul englez, „regretă că tratatul nu ține cont de contribuția economică și militară” a țării în războiul împotriva Germaniei⁷⁰.

Cu toate clauzele lui grele, România a acceptat tratatul considerînd că, prin semnare, se va contribui la întărirea regimului demografic și la poziția externă a Bucureștilor.

Parlamentul țării, în ședința din 23 August 1947, a hotărît, în unanimitate, ratificarea Tratatului de Pace. Cu acel prilej, Gh. Tătărăscu arăta, printre altele, în expozeul său: „Este, în primul rînd, injust Preambulul Tratatului, care nu acordă României calitatea de cobeligeranță. România este o țară învinsă în războiul purtat împotriva Uniunii Sovietice și a Națiunilor Unite, dar România este și o țară victorioasă în războiul împotriva Germaniei hitleriste, participînd activ, în ultima fază a acestui război, la victoria finală”⁷¹.

În concluzie, problema cobeligeranței României s-a pus începînd cu 24 August 1944, orele 4 a.m., cînd armatele noastre au intrat în războiul antihitlerist. Trebuie menționat că, diplomația Bucureștilor a solicitat recunoașterea cobeligeranței încă de la sfîrșitul lunii august 1944. Puterile Aliate și Asociate au recunoscut, apoi, acest fapt prin trei din articolele convenției de armistițiu, semnată la 12 septembrie 1944. Pe măsură ce contribuția umană și materială a României la războiul antihitlerist a sporit, Bucureștii au intervenit, diplomatic, ca statutul de cobeligerant să fie recunoscut la conferințele preliminare ale păcii (Londra, Moscova, Paris, New York). Aceste conferințe nu au luat în considerare

⁶⁴ *Ibidem*, f. 6.

⁶⁵ „Buletin Britanic de Informații”, nr. 15, 11 octombrie 1946, p. 1.

⁶⁶ *Recueil des documents de la Conférence de Paris*, tom IV, pp. 169—178.

⁶⁷ I. Enescu, *op. cit.*, pp. 279—293.

⁶⁸ *Recueil des documents de la Conférence de Paris*, tom IV, pp. 169—178.

⁶⁹ *Ibidem*, pp. 293—303.

⁷⁰ P.R.O., F.O. 371/67 250, nepag.

⁷¹ I. Enescu, *op. cit.*, p. 461.

cererea justă a României, invocându-se, cel mai adesea, participarea țării noastre la războiul hitlerist și minimalizându-se marile eforturi umane și materiale la victoria aliată din mai 1945. În timpul Convenției Păcii de la Paris și la reuniunea de la New York a miniștrilor afacerilor străine ai Marilor Puteri s-au făcut ultimele eforturi, din partea Bucureștilor, de recunoaștere a cobeligeranței. Recunoașterea calității de cobeligeranță pentru România, deși reprezenta o cerere justă, ar fi însemnat *un act de justiție* și odată obținută întreg statutul internațional al țării noastre s-ar fi schimbat. Dar România a fost tratată la Conferința Păcii ca o țară învinsă lucru stabilit prin înțelegerile dintre Marile Puteri de la sfârșitul celei de a doua conflagrații și din perioada imediat următoare. Tratatul României fusese, de altfel, hotărât prin deciziile Consiliului miniștrilor de externe ai Marilor Puteri, Conferința de la Paris neavând alt scop decât acela „de a aproba aceste decizii“.

Diplomația românească, continuând tradițiile progresiste ale unei școli care avea o adincă filiație în istoria țării, a făcut, în perioada premergătoare semnării tratatului, eforturi considerabile pentru *apărarea intereselor naționale*, pentru recunoașterea unor stări de drept și de fapt, corespunzătoare realităților. Strădanțiile ei, deși meritorii, nu au reușit să schimbe hotărârile Consiliului miniștrilor afacerilor străine care, și de astă dată, au ținut cont foarte puțin de interesele micilor state, Conferința terminându-se, astfel, printr-un dictat al Marilor Puteri. Cu toate aceste mari defecțiuni, România a semnat tratatul *impus* de Puterile Aliate și Asociate și l-a aplicat *ad litteram*, în felul acesta creîndu-se, pentru viitor, premisele externe ale dezvoltării libere și independente a poporului nostru.

THE GREAT POWERS AND THE PROBLEM OF ROMANIAN COBELIGERENCY BETWEEN 1944—1945

S u m m a r y

In this study, based on some original sources some of which come from the English Archives, the authors presents the Romanian Cobeligerency between 1944—1945. The Romanian Diplomacy requested the acknowledgement of the Cobeligerency even from the beginning of August 1944. The Great Powers, though they appreciated the human and material efforts, made during the second World War recognised Romania's Cobeligerency status neither at the preliminary conferences in London, Moscow, Paris, New York, nor in the Peace Treaty signed with Romania on 10th February 1947.

The recognition of the cobeligerency for Romania, though it represented a fair desire, would have meant *an act of justice* and once obtained that, whole international status of Romania would have changed. But, Romania had been treated as a defeated country at the Conference Peace. For all the troubles, Romania signed the Peace Treaty considering that, in this way, she would contribute in the future to her free and independent development.